

Valík (333 m n. m.), jde o skalnatou stráň porostlou nízkou vegetací.

Hlavní možnost mapování našich plazů amatérskými pozorovateli představuje ale fotografování nalezených jedinců. Podle kvalitních snímků lze některé druhy určit, v každém případě je dobré vyfotografovat lokalitu. Opět musí být zaznamenáno datum a přesné místo nálezu. V případě, že fotoaparát umí připojit k snímku datum, je vhodné tak učinit. Vždy je dobré zachytit plazu přímo na místě. Odchytávat a přenášet zvíře k fotografování mimo lokalitu je nezákonné a navíc je dokladem nejen záběr jedince, ale i jeho okolí.

Přesto, že Česká republika neoplývá přílišným druhovým bohatstvím plazů, není určování některých druhů snadnou záležitostí. Výjimku mohou tvořit dobré fotografie a nálezy svleček, podle kterých většinu druhů poznáme naprosto bezpečně. Moderní metody analýzy DNA umožňují určit druh i podle zbytků vaječných obalů, kusu těla na silnici (road kill) apod. Tyto metody jsou však stále příliš drahé a nedostupné. Pro zájemce z řad amatérů se otevírá příležitost, jak na výzkumu těchto živočichů participovat, aniž by se museli školit v určování podle tělesných (morfologických) znaků či odebírat vzorky DNA. Do fotografování a sběru exuvií se může zapojit každý. A tak se do Náleзовé databáze ochrany přírody (NDOP) Agentury ochrany přírody a krajiny ČR stále častěji dostávají zajímavá data o výskytu plazů.

Naskytl se mi možnost na širokém vzorcu veřejnosti vyzkoušet, zda a v jaké míře lze použít při průzkumu plazů fotografie

pořízené laiky. Pomohl tomu paradoxně strach z hadů. Had je „pomlouván“ už v Bibli, a to hned v knize Genesis. „Tedy řekl Hospodin Bůh k hadu: Že jsi to učinil, zlořečený budeš nade všechna hovada a nade všechny živočichy polní, po břicho svém se plaziti budeš a prach žrátí budeš po všechny dny života svého. Nadto nepřátelství položím mezi tebou a ženou, mezi semenem tvým a semenem jejím, ono potře tobě hlavu a ty potřeš jemu patu.“ Kromě toho zůstali jedovatí hadi jedním z mála smrtelných nebezpečí, které člověk z volné přírody nedokázal odstranit, a tak je obava z hadů posilována i přirozeným strachem o život (i když u nás žije pouze jeden původní jedovatý had – zmije obecná). Existuje však také určitá skupina lidí trpící až panickým strachem z hadů (ophiofobií). Skuteční (kliničtí) ophiofobové nedokážou strach překonat, ani když ví, že had není jedovatý. Jde asi o 2–3 % populace. Naprostá většina se sice hadů obává, ale po zjištění, že narazili na neškodnou užovku, zaujmou často i přátelský postoj. Toho jsem se rozhodl využít. V elektronické verzi deníku Mladá fronta Dnes byla v r. 2011 publikována výzva, aby všichni, kdo se na své zahradě či v přírodě setkali s hadem, ho vyfotografovali (viz odkaz na webu Živy).

Pokud se domnívají, že zdokumentovali zmiji, mohou snímek poslat autorovi výzvy (a tohoto článku) k určení. A skutečně, za 10 let od publikace mi přišlo přes 650 fotografií e-mailem a 6 svleček poštou. V článku obsažené nabádání, aby spolu se snímkem poslali i datum a přesnou lokalitu, zůstalo často nevyslyšeno, a tak jsem musel ode-

pisovat, aby mi tyto údaje doplnili. Ne vždy s úspěchem. Někteří lidé se obávali o své soukromí, jiní, že jim na zahradě „budu chtít vyhlásit rezervaci“, a často mi ani neodpověděli. Také ne všechny záběry byly dostatečné pro determinaci hada, takže asi jen necelých 60 % zaslaných fotografií mohlo být použito jako doklad spolu s údaji o místě a datu nálezu a pomocí průzkumu rozšíření hadů. I tak jsou získané výsledky pozoruhodné. Často jde o záznamy z míst, kam se herpetolog dostane jen těžko.

Zajímavá je i struktura těchto dat. Shromáždil jsem 388 validních údajů. Z toho čtyři nálezy byly determinovány podle exuvií, zbytek na základě fotografií. Podle očekávání nadpoloviční většinu tvořila užovka hladká (202 nálezů, 52 %), následuje užovka obojková (*Natrix natrix*, 94 nálezů, 24 %) a teprve na třetím místě se objevuje zmije obecná (51 nálezů, 13 %). Užovce podplamaté (*N. tessellata*) patřilo 13 nálezů (3 %) a u. stromové 2 nálezy (0,5 %). Za zmiji byli považováni i slepýši (26 nálezů, 7 %). Panický strach v tomto případě pomohl rozšířit výrazným způsobem znalosti o výskytu hadů na našem území. Zasláním fotografie na kontakt autora v kulérové příloze můžete i vy přispět k výzkumu hadů. A nezapomeňte prosím na přesnou lokalizaci nálezu a datum. Pokud se autor fotografie liší od osoby, která ji posílá, uveďte skutečné jméno autora. Zájemci o mapování mohou využít i různé aplikace nebo webové stránky (Biolib.cz, Biolog, iNaturalist). Data z nich jsou po ověření rovněž ukládána do NDOP.

Jan Plesník

Česká republika má na Seznamu světového dědictví UNESCO první přírodní lokalitu

Naše společnost bude nakonec charakterizována nejen tím, co vytváříme, ale také tím, co jsme odmítli zničit.
John C. Sawhill (1936–2000)

Více než půlstoletí trvající snaha o ochranu míst na naší planetě významných pro celé lidstvo vyvrcholila v listopadu 1972 přijetím Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage). Záštitu nad normou mezinárodního práva převzala jedna z nejstarších odborných agentur OSN – Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO). Podle místa sjednání se úmluvě říká Pařížská, ve městě nad Seinou se totiž nachází i ústředí UNESCO.

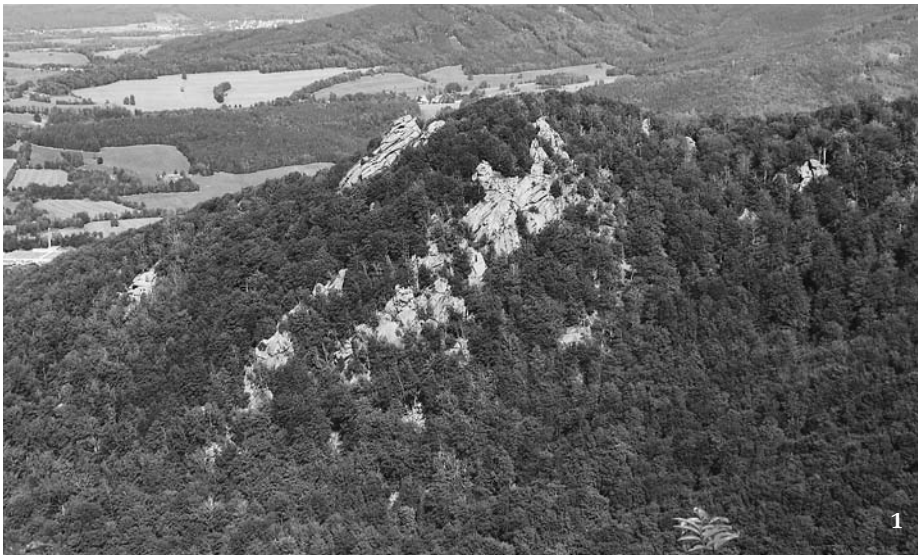
Spojení kulturních památek a přírodních lokalit nebylo nikterak náhodné. Vždyť od 80. let 19. století do 50. let 20. století vytvářela základní rámec ochrany přírody vedle koncepce divočiny myšlenka, že jak příroda jako celek, tak její části představují památky zcela srovnatelné s kulturními. Uvedené pojetí, jehož významným představitelem se stal německý přírodovědec a činovník Hugo Conwentz (1855–1922),

ovlivnilo péči o přírodu a krajinu ve značné části našeho kontinentu. Ostatně Karel Čapek v prosinci 1928 v článku Proba o milost v Lidových novinách napsal, že ochrana vzácných přírodních památek není věcí sentimentality, nýbrž povinné úcty.

Přírodní památky zapsané na Seznamu světového dědictví UNESCO (World Heritage List) musejí být přírodní jevy tvořené fyzikálními a biologickými útvary nebo skupinami takových útvarů, které mají vynikající univerzální hodnotu z estetického či vědeckého hlediska. Dále může jít o z celosvětového pohledu důležité geologické a geomorfologické útvary nebo o přesně vymezené oblasti zahrnující místa přirozeného výskytu ohrožených druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin. Do této kategorie spadají také přírodní lokality i oblasti, které samy o sobě splňují podmínku vynikající univerzální hodnoty z hlediska vědy, ochrany přírody nebo přírodní krásy.

Československo se stalo smluvní stranou úmluvy ještě před rozdělením, konkrétně v únoru 1991. V současnosti se na území České republiky nachází úctyhodných 15 kulturních památek zanesených na Seznam (<https://whc.unesco.org/en/list>). Na indikativní seznam, jakýsi zásobník možných celosvětově významných kulturních, přírodních nebo smíšených, tedy současně kulturních i přírodních, prvků, bylo z ČR nominováno k 1. prosinci 2021 dalších 14 míst, z toho jedno v kategorii přírodní (Český ráj v r. 2001; viz např. str. 305–307 této Živy). Pokud by se uvedené číslo zdálo příliš vysoké, připomeňme, že celkem do něj navrhlo 178 států dalších 1 705 míst. Naše země se tak řadí mezi 8 evropských zemí s nejvyšší hustotou kulturních památek UNESCO na svém území. Donedávna se ale nemohla pochlubit světovým přírodním dědictvím uznávaným UNESCO – československé, resp. české návrhy neuspěly.

1 až 3 Národní přírodní rezervace Jizerskohorské bučiny (na snímku s vrcholem Ořešník, obr. 1) zabírá spolu s ochranným pásmem 27 km² a patří tak mezi největší NPR v České republice. Vykazuje všechny znaky mimořádně cenného dlouhověkého lesa (2 a 3), jako je stáří porostu, průměr kmenů, počet stromů starších 50 let na hektar nebo objem mrtvého dřeva.

4 Ředitel regionálního pracoviště Agentury ochrany přírody a krajiny ČR Liberec Jiří Hušek představuje zahraničním hodnotitelům NPR Jizerskohorské bučiny v kontextu chráněné krajinné oblasti Jizerské hory. Snímky J. Plesníka

Bučiny významné pro celé lidstvo

Lokalita Dlouhověké bukové lesy a pralesy Karpat a dalších oblastí Evropy se stala součástí světového dědictví UNESCO v létě 2017. Vznikla rozšířením slovenských a ukrajinských lokalit Bukové pralesy Karpat (2007) a území Dlouhověké bukové lesy Německa (2011) o vhodné ekosystémy z jiných evropských zemí. Buk lesní (*Fagus sylvatica*) se vyznačuje značnou ekologickou plasticitou a toleruje rozmanité podmínky prostředí, od mořského pobřeží až po horní hranici lesa. Zmínovaná lokalita by měla co nejkomplexněji představit ekologickou niku této dřeviny na našem kontinentě prostřednictvím původních a dlouhověkých porostů, resp. jejich zbytků. Proto v září 2018 započala iniciativa evropských odborníků usilující o to, aby zahrnovala i unikátní zachovalé bukové lesy mimořádné hodnoty z dal-

ších 8 států našeho kontinentu, jmenovitě Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Francie, Polska, Severní Makedonie, Srbska, Švýcarska a České republiky.

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR nominovala v této souvislosti z pověření Ministerstva životního prostředí v lednu 2019 na indikativní seznam světového dědictví UNESCO národní přírodní rezervaci Jizerskohorské bučiny, chránící mimořádně zachovalý porost s převahou buku. Členitý a značně nepřístupný terén severovýchodních svahů Jizerských hor v nich ztěžoval těžbu dřeva zásobující zejména sklárny. Od r. 1960, kdy bylo ve výseku lesa vyhlášeno první chráněné území, se bučiny v části NPR vyvíjely bez zásahu člověka, zatímco v ochranném pásmu probíhalo šetrné a citlivé hospodaření.

Přípravu společného odborného podkladu shrnujícího požadované informace o všech 30 nově navržených plochách koordinovala švýcarská vláda. AOPK ČR po konzultacích a odborném semináři (Bělehrad, září 2019) zpracovala návrh, splňující náročná kritéria uplatňovaná UNESCO. Kromě vlastních podkladů jsme při tom využili i cenné výsledky víceletého výzkumu, který v Jizerskohorských bučinách provádí se svým týmem Miroslav Svoboda z Fakulty lesnické a dřevařské České zemědělské univerzity v Praze.

Lokalitu světového dědictví UNESCO (444,88 ha) a zároveň její ochranné pásmo (189,23 ha) tvoří segmenty Poledník a Štolpichy, zbylá část NPR a její ochranné pásmo představuje ochranné pásmo péče o krajinu a udržitelného rozvoje (2 090,55 ha).

Připomeňme, že vlastní lokalita světového dědictví UNESCO tak zahrnuje i bezzásahovou plochu Poledník o rozloze 71,6 ha, zřízenou v květnu 2007 na základě dohody mezi AOPK ČR a Lesy ČR, s. p. Uvedená zonace je sladěna s přípravou plánu péče o NPR na období 2021–30 a nebude se srovnání se současným stavem znamenat žádnou významnou změnu.

Dne 30. ledna 2020 předložila švýcarská vláda po závěrečné konzultaci ve Vídni obsáhlý společný dokument pařížskému sekretariátu UNESCO. V téměř padesátileté historii Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví šlo o návrh podaný největším počtem zemí. Na podzim 2020 navštívili všechny navržené lokality, i přes omezení spojená s opatřeními proti šíření nemoci covid-19, odborníci z Mezinárodního svazu ochrany přírody (IUCN) připravující odborné hodnocení předloženého návrhu.

Následně 28. července 2021 schválilo 44. rozšířené zasedání Výboru pro světové dědictví konané v čínském městě Fu-čou jednohlasně zapsání národní přírodní rezervace Jizerskohorské bučiny na prestižní Seznam světového dědictví UNESCO.

Jde o skutečně mimořádný úspěch

Nesnižuje význam zařazení Jizerskohorských bučin mezi oprávněné klenoty světové přírody skutečnost, že nešlo o samostatný návrh? K 1. prosinci 2021 bylo na Seznam světového dědictví UNESCO zapsáno 1 154 lokalit, z toho 897 kulturních, 218 přírodních a 39 smíšených památek rozprostřených mezi 167 státy doslova

celého světa. Nechceme v žádném případě snižovat jedinečnost oceněných kulturních památek, nicméně již z výše uvedené poměry je jasné, že zapsání určitého přírodního místa je mnohem obtížnější. Vždyť žádnou přírodní lokalitu světového dědictví se dosud nepodařilo navzdory nominacím získat baltickým státům, Kypru, Irsku, Maltě nebo Řecku, z mimoevropských pak např. Maroku, Libanonu, Ázerbájdžánu, Jordánsku, Chile, Nigérii, Izraeli, Myanmaru, Pákistánu, Turecku a vzhledem k přírodnímu bohatství překvapivě ani Papui Nové Guineji.

Navíc z 29 navržených ekosystémů bukového lesa (Francie nakonec návrh jedné plochy stáhl) doporučila IUCN po pečli-

vém odborném posouzení k zápisu na Seznam bez výhrad pouze 9 míst včetně NPR Jizerskohorské bučiny, dalších 6 se stalo součástí světového dědictví s určitými podmínkami. Světové dědictví tak obohátí mimo jiné zachovalé porosty v národním parku Bieszczady na jihovýchodě Polska, unikátní bukový les v údolí řeky Dlaboka v severomakedonském Mavrovském národním parku nebo pozoruhodné horské bučiny v Itálii, naopak odmítnuty byly návrhy ze Srbska, Slovenska a Černé Hory stejně jako tři francouzská místa. Důvodem, proč česká NPR uspěla, je, že se tamější dlouho- věký málo narušený les vyvinul na rozdíle od běžného subatlantsko-hercynského bukového porostu na žule a granodioritu,

což se projevuje i ve složení rostlinných a živočišných společenstev. Z flóry Jizerskohorských bučin jmenujme alespoň podbělicí alpskou (*Homogyne alpina*), čípek objímavý (*Streptopus amplexifolius*), kapradinu Braunovu (*Polystichum braunii*) nebo prhu arniku (*Arnica montana*). Faunu zastupuje mlok skvrnitý (*Salamandra salamandra*), lejsek malý (*Ficedula parva*), holub doupeňák (*Columba oenas*), sýc rousný (*Aegolius funereus*), čáp černý (*Ciconia nigra*) nebo sokol stěhovavý (*Falco peregrinus*). Navíc poloha NPR naznačuje, že plocha mohla sehrát významnou roli při šíření buku po poslední době ledové do severní a západní Evropy.

Pavel Kovář, Pavel Šremer

Diskuze o budoucnosti Evropy – také o biodiverzitě a krajině

Conference
on the Future
of Europe

Konference o budoucnosti Evropy je celoevropský projekt, který byl odstartován 9. května 2021 u příležitosti Dne Evropy. Příspěvky ze všech akcí budou shromážděny na vícejazyčné digitální platformě. Výsledek bude představen ve zprávě společnému předsednictví, jež se také objeví na této platformě. Představitelé Komise, Rady Evropské unie a Evropského parlamentu poté co nejdříve rozhodnou, jak na tuto zprávu v rámci svých pravomocí a v souladu se smlouvami EU navážou konkrétními aktivitami či opatřeními. Slavnostní zahájení celoevropské konference v ČR jsme mohli sledovat 3. června 2021. Oficiální část je koordinována odborem komunikace o evropských záležitostech sekce pro evropské záležitosti Úřadu vlády. Organizace občanské společnosti v ČR navíc připravily vlastní akci 18. června 2021, na téma Perspektivy České republiky v EU, která se uskutečnila v Senátu Parlamentu ČR v Praze. Na ní jednotlivé pracovní skupiny představily témata a návrhy, které vyhodnotily jako prioritní pro budoucí směřování EU a které byly určeny jako podněty pro digitální platformu (více na www.eapncr.org).

V České republice byly přípravy debaty na úrovni občanských organizací zahájeny setkáním v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR v únoru 2020, uspořádaném ve spolupráci se sítí nevládních neziskových organizací European Anti Poverty Network – Evropská síť proti chudobě a sociálnímu vyloučení (EAPN ČR, z. s.) a s Evropským institutem Renaissance, z. ú. Přípravy probíhaly v tematických skupinách (ekonomicko-institucionální, bezpečnosti a obrany, environmentální, sociální a zdravotní, vzdělávání, kulturní). Jejich práci koordinovala Všeobecná pracovní skupina, jejímž zájmem je i zapojení veřejnosti do debaty.

Výzvy plynoucí pro EU z dosavadních trendů a výhledových odhadů směrem k horizontu 2050 odkazují v oblasti životního prostředí a návazných aspektů života na stěžejní kauzalitu. Degradace ekosystémů

1 Krajina přímořských kanálů u Severního moře, Německo. Foto P. Kovář

kombinací změn klimatu a technogenní exploatace krajiny sníží produkci potravinářského průmyslu, zdraží potraviny a zvětší se sociální problémy. Potenciální nedostatek potravin se stane hnací silou migrace z Afriky a Asie. Nárůst počtu obyvatel bude znamenat další zatížení ekosystémů, a to především v rozvinutých zemích, v rozvojových zemích ve spojitosti se zhoršující se klimatickou situací zesílí migrace. Rostoucí spotřeba materiálů, potravin a energie lze očekávat hlavně v rozvojových zemích. Bude pokračovat chemizace prostředí. Zintenzivní se soutěž o zdroje, zejména o vodu. Pravděpodobné jsou změny v povaze práce v důsledku pokroku technologií. Budou akcelarovat ztráty biodiverzity a přírodního kapitálu. Rozvoj syntetické biologie nastolí etické otázky. Tyto otázky reálných hrozeb a další problémy by měly být na konferenci diskutovány a konfrontovány s cíli, na nichž se sjednotí reprezentace občanské společnosti, tedy „cestou zdola“.

Tajemníkem Všeobecné pracovní skupiny k debatě o budoucnosti EU je sociolog a pedagog Karel Schwarz, předseda EAPN

ČR a člen evropského Výkonného výboru EAPN. Koordinací skupiny pro environmentální otázky byl pověřen Jiří Dlouhý z Centra pro otázky životního prostředí UK, který je zároveň předsedou Společnosti pro trvale udržitelný život (STUŽ). Skupina rozdělila paletu otázek životního prostředí do tematických okruhů, jedním z nich je Biodiverzita (zahrnuje též krajinu a podstatný segment zemědělství) – koordinace se ujal místopředseda STUŽ Pavel Šremer.

V zadání pro každý tematický okruh bylo soustředěno do anotace analýzy současné situace, výčet, co by se mělo změnit do r. 2050 (případně dále), navrhnout aktivity EU v řešení soustředěných problémů, detekovat světové hrozby a propojit s kontextem EU. Tento vstupní dokument každé pracovní skupiny je určený k vyvolání debaty. Skupiny mohly předložit i delší Argumentační dokument. Záběr byl v rámci environmentální skupiny zúžen na tři okruhy – Biodiverzita a zemědělství, Změna klimatu a udržitelná ekonomika a Zapojení mladé generace. Pro změnu klimatu a ekonomiku byl navržen orgán Inspekce životního prostředí na úrovni EU a Centrum pro dopravu krátkých vzdáleností, byl doporučen vznik Klimatické rady mládeže. Pro první okruh bylo připraveno více návrhů – např. doplnění cílů nové strategie EU v ochraně biodiverzity, zvláště půdy, a redukce velkoplošného uniformního hospodaření, zvýšení ekologické stability konektivitou přírodních a přírodě blízkých území, prosazování mezinárodní dohody o regulaci syntetické biologie, editaci genomu a gene drive organismů, začlenění ochrany do hospodářských sektorů a využívání ekonomických a finančních nástrojů k této ochraně (blíže odkaz na webu Živy). Závěrem procesu by měla být Klíčová doporučení včetně návrhů na změnu systému řízení či vládnutí v EU.

Interaktivní digitální platformu, kde se každý může k různým okruhům témat vyjádřit, lze najít na <https://futureu.europa.eu/?locale=cs>. K návrhům bude přihlíženo podle počtu reakcí na ně. Pokud chceme v EU uplatnit i naše návrhy, je nyní výborná příležitost tak učinit – a to co nejdříve. Podněty environmentální skupiny najdete na <https://stuz.cz> (celý odkaz uvádíme na webové stránce Živy). Konference o budoucnosti Evropy by měla již zjara skončit. Péče o životou přírodu je součástí evropských hodnot i vztahu ke krajině jako domovu, proto by naše návrhy měly mít šanci.